

במקור וגדר איסור מלאכה בחולו של מועד

פתיחה

שאלת מקורו גדרו והיקפו של איסור מלאכה בחול המועד נידון בתנאים באמוראים בראשונים ובאחרונים. אחת מפריצות הדרך בתחום, מבחינתי, הייתה בשאלה שהטרידה אותי בהלכות חול המועד – האם מותר לנקות חולצה מכתם על ידי מים בחול המועד. בשבת כמובן פעולה זו אסורה מצד מלאכת מלבן, ושאלתי את עצמי האם הוא הדין בחול המועד.

בשאלה זו פניתי למו"ח זצ"ל, וההפניה שהוא שלח אותי אליה, אליה נגיע בהמשך הדברים, שפכה אור חדש על כל הנושא ומכוחה ובפרט, ומכוח התורה שזיכתי ללמוד ממנה בכלל צמחו הדברים דלהלן.

יהי רצון שיהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה.

מקור וגדר איסור מלאכה בחולו של מועד

מקור איסור המלאכה בחולו של מועד מופיע בגמרא בחגיגה יח. והוא מצוי במחלוקת תנאים:

דתנו רבנן: את חג המצות תשמר שבעת ימים (שמות כ"ג), לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: אינו צריך, קל וחומר: ומה ראשון ושביעי שאין קדושה לפניהן ולאחריהן – אסור בעשיית מלאכה, חולו של מועד שיש קדושה לפניהן ולאחריהן – אינו דין שיהא אסור בעשיית מלאכה? – ששת ימי בראשית יוכיחו, שיש קדושה לפניהן ולאחריהן ומותרין בעשיית מלאכה! – מה לששת ימי בראשית – שאין בהן קרבן מוסף, תאמר בחולו של מועד – שיש בו קרבן מוסף. – ראש חדש יוכיח, שיש בו קרבן מוסף – ומותר בעשיית מלאכה! – מה לראש חדש שאין קרוי מקרא קדש, תאמר בחולו של מועד שקרוי מקרא קדש, הואיל וקרוי מקרא קדש – דין הוא שאסור בעשיית מלאכה. תניא

אידיך: כל מלאכת עבדה לא תעשו (ויקרא כ"ג) לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יוסי הגלילי. [ופירש רש"י, וסמך ליה שבעת ימים תקריבו אשה.] רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר אלה מועדי ה' וגו' (ויקרא כ"ג); במה הכתוב מדבר? אם בראשון – הרי כבר נאמר שבתון, אם בשביעי – הרי כבר נאמר שבתון. הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד, ללמדך שאסור בעשיית מלאכה. תניא אידיך: ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' (דברים ט"ז) מה שביעי עצור – אף ששת ימים עצורין, אי מה שביעי עצור בכל מלאכה – אף ששת ימים עצורין בכל מלאכה? תלמוד לומר: וביום השביעי עצרת – השביעי עצור בכל מלאכה, ואין ששה ימים עצורין בכל מלאכה. הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים, לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת.

נמצא אם כן ששלוש ברייתות מביאה הגמרא כתשובה לשאלה מהו מקורו של איסור המלאכה בחולו של מועד, ובתוכן כמה וכמה שיטות תנאים:

1. רבי יאשיה – את חג המצות תשמר שבעת ימים – הרי שיש מצוות שמירה לשבעה ימים ולא רק ליום ראשון ואחרון.
2. רבי יונתן – את דבריו הוא פותח בקל וחומר מראשון ושביעי, הבנה זו נדחת לכאורה, וסיום דבריו הוא מכך שחול המועד נקרא מקרא קודש.
3. רבי יוסי הגלילי – כל מלאכת עבדה לא תעשו – ופירש רש"י "וסמך ליה שבעת ימים תקריבו אשה."
4. רבי עקיבא – אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש, ופירש רש"י, "מקראי קדש – משמע: קדשיהו בעשיית מלאכה."
5. ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים, לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת.

נעיר הערות בודדות על אחרון ראשון ועל ראשון אחרון.

1. הברייתא האחרונה המבארת ש"לא מסרו הכתוב אלא לחכמים" היא יחידאית בלשונה, ויש לדון מה היחס בינה לבין דברי הברייתות שקדמו לה – האם היא חולקת עליהן? האם היא מסבירה אותן?

2. נראה ששיטת רבי עקיבא ושיטת רבי יונתן דומות זו לזו – חול המועד נקרא מקרא קודש ולכן הוא אסור בעשיית מלאכה.
 3. דברי רבי יאשיה מבוארים לכאורה, ומהחיוב "לשמור" את ימי חול המועד למדנו את איסור המלאכה בהם. לשון שמירה משמעו איסור.
 4. דברי רבי יוסי הגלילי לעומת לימודים אלו מעוררים שאלות בכמה רבדים, אך אנו נתמקד רק באחד מהם – הרי ר' יוסי הגלילי לומד מאיסור מלאכה ביום טוב לאיסור מלאכה בחול המועד – והרי באופן פשוט קשה לראות כיצד ניתן ללמוד הלכה מלימוד שכזה בצירוף מילים מפסוק אחד העוסק באיסור מלאכה ביום טוב למילים מפסוק אחר העוסק בחולו של מועד.
- אמנם נראה שיש דמיון בין שיטת רבי יאשיה לשיטת רבי יוסי הגלילי, ושניהם ראו בפסוק איסור מלאכה כמעט מפורש, האחד למד מ"שמור" והשני למד מ"כל מלאכת עבודה לא תעשו."
- הראשונים נחלקו בתוקפו של איסור המלאכה בחולו של מועד הנלמד מלימודים אלו.

שיטת התוס' – איסור מלאכה בחול המועד מדרבנן

התוספות בחגיגה (יח. ד"ה חולו) הביאו את קושיות ר"ת על שיטת רש"י שאיסור המלאכה מן התורה, וכתבו:

לכאורה משמע דמלאכה דמיתסרא ביה מדאורייתא דמפיק ליה מפסוק וכן בפרק ב' דמו"ק (דף יא: ושם) לא מיבעיא אבל דמדרבנן אלא אפילו חוש"מ דאורייתא וכן פי' התם בקונטרס וקשה לר"ת דא"כ דבר האבד וכמה מלאכות דשרינן התם היכי משתרו וכי היכן מצינו איסור דאורייתא מקצתו אסור ומקצתו מותר ועוד דתנן בפ"ג דמגילה (דף כא.) כל מקום שאין יום טוב ויש מוסף קורין ד' כגון חוש"מ ור"ח אלמא לא מיתסר מלאכה מדקאמר דאין יום טוב ועוד דכיל ליה בהדי ר"ח דרבנן כדאמרינן בירושלמי תענית ובמקום שנהגו הלין נשיא דרגילין דלא למיעבד עבידתא בריש ירחא מנהגא הוא ועוד מצינו בירושלמי בפרק שני דמו"ק כלום אסרו מלאכה אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויהיו יגיעים בתורה והם פוחזין ואוכלין ושותין משמע לישנא דמדרבנן

הוא וכן בפ"ב דמו"ק (דף יב:) גבי ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד ובעי בגמרא כיון ומת מהו שיקנסו בנו אחריו את"ל צרם אוזן הבכור ומת קנסו בנו אחריו התם איסורא דאורייתא משמע דמלאכה במועד הוי דרבנן ומיהו יש לדחות דאמכוין מלאכתו במועד קאי דהשתא מיהא ליכא איסורא דאורייתא כיון דדבר האבד הוא.

קושיות התוספות מורכבות מכמה היבטים – הראשונה נוגעת ללב ליבו של האיסור המותר במקרים מסויימים – לעומת זאת חלק מהקושיות הבאות נוגעות לדברי חז"ל על טעמו של האיסור.

בכל אופן, מכח קושיות אלו הציעו בעלי התוס' את שיטתם בגדרו של איסור מלאכה בחול המועד:

מ"מ משמע לפי האמת דלא מיתסר רק מדרבנן וכי קאמר התם בריש פירקא לא מיבעיא אבל דרבנן אלא אפילו חוש"מ דאורייתא כעין דאורייתא קאמר לפי שיש לו סמך [מקרא דאורייתא אבל ימי האבל ליכא אסמכתא אלא] מדברי קבלה דכתיב והפכתי חגיכם לאבל (עמוס ח) ודקאמר הכא אלא בחוש"מ מי שרי א"כ משמע דאסור מן התורה וי"ל לאו משום דלא משתרי מדאורייתא אלא כיון דאקרא סמכנין ליה למיתסר לא מסברא ליה לאוקמי קרא דשרי בהדיא בהכי וכן פירש הריב"ם בשם רבינו יב"א דמלאכה דמועד מדרבנן ולא כפירוש רבינו שמואל שפירש בערבי פסחים (פסחים דף קיח). גבי כל המבזה את המועדות כגון עושה מלאכה בחוש"מ והא ליתא דמדרבנן הוי וכדפי' והא דאמרינן גבי כותים ותיפוק ליה משום לפני עור לא תתן מכשול במלאכה דחוש"מ משום דסמך פשטא דקרא הוי והוי ליה צדוקין מודין בה.

נמצא אם כן ששיטת הר"ת והריב"ם היא שאיסור המלאכה הוא מדרבנן, אלא שסמכו אותו על הפסוק. התוס' כמובן היו מודעים לסוגיות עליהן נסמכת שיטת רש"י ויישבו אותן לשיטתם.

לשיטתם לכאורה יש לתמוה, מדוע אם כן פליגי תנאים בשאלה הפסוק הרלוונטי לאיסור המלאכה. שאלה זו נכונה בהרבה סוגיות, אך אנו נעורר אותה בסוגיין – אם מדובר בדין דרבנן שיש לסמוכו על הפסוק, מה החשיבות הגדולה כל כך לשאלה על איזה פסוק סומכים אותו?

גדר איסור מלאכה לדעת התוס'

טרם שנפנה לעיין בשיטות הסוברות שאיסור המלאכה הוא מן התורה, נעמוד על הטמון ביסודה של הקושיא הראשונה, ואולי המרכזית ביותר, שהקשה ר"ת – כיצד מותרת מלאכת דבר האבד אם מדובר באיסור תורה?

בבסיסה של קושיא זו גלומה ההנחה שדבר האבד "מתיר" את "איסור" עשיית המלאכה, אסור לעשות מלאכה ובמקרים שבהם יגרם נזק רב באי-עשייתה בא היתר דבר האבד ומתיר לעשות איסור. התוס', שכך הבינו, לא הצליחו להבין כיצד איסור מלאכה מן התורה מותר משום דבר האבד? וכי מותר לעשות מלאכה ביום טוב משום דבר האבד? וכי מותר לעשות איסור בשביל לא להפסיד כסף?

ברור שלדעתם גדר איסור המלאכה בחול המועד הוא כפשוטו – איסור מלאכה כמו ביו"ט ובשבת, וכל הסיבה שמותר לעשותו משום דבר האבד הוא מפני שאיסורו הוא מדרבנן והם אמרו והם אמרו.

שיטת רש"י – איסור מלאכה בחול המועד מן התורה

השיטה שדחו בעלי התוס' היא שיטת רש"י. רב אשי בגמרא במועד קטן יא: אומר שמלאכת חול המועד אסורה מן התורה. בטעמו כותב רש"י בד"ה אלא אפילו, וז"ל:

חולו של מועד דאסירא ביה מלאכה מדאורייתא, דכתיב (שמות כג) את חג המצות תשמור שבעת ימים – לימד על כל החג שהוא אסור.

רש"י מביא את טעמו של ר' יאשיה, וממנו למד שאיסור מלאכה בחולו של מועד הוא איסור של תורה. רש"י ראה בסוגיא בחגיגה מקור לכך שאיסור המלאכה בחול המועד הוא איסור של תורה ולא אסמכתא בעלמא כשיטת בעלי התוס'. אמנם עליו להתמודד עם קושיות בעלי התוס'.

ביישוב הדברים, נשנו בראשונים ובאחרונים כמה כיוונים¹, אני מבקש להתמקד בדיון בשיטת הרמב"ם בעניין.

¹ ראה דברי הרמב"ן בלקטות על מועד קטן ובבית יוסף ריש סימן תקל.

שיטת הרמב"ם

דברי הרמב"ם בסוגיא זו עוררו דיון בין נושאי כליו על טיב שיטתו. וכך כתב הרמב"ם פ"ז מהל יו"ט הלכה א:

חולו של מועד אף על פי שלא נאמר בו שבתון, הואיל ונקרא מקרא קדש (ויקרא כג: לז) והרי הוא זמן חגיגה במקדש אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל, והעושה בו מלאכה האסורה מכין אותו מכת מרדות מפני שאיסורו מדברי סופרים, ולא כל מלאכת עבודה אסורה בו כיום טוב שסוף הענין בדברים שנאסרו בו כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר, לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות בו.

מחד, פסק הרמב"ם שהעושה בו מלאכה מכים אותו מכת מרדות מפני שאיסורו מדברי סופרים, ולכן סברו ההגהות מיימוניות והבית יוסף שאיסורו מדרבנן כדעת התוס'. מאידך, כבר המגיד משנה הציע שאולי פני הדברים שונים בשיטת הרמב"ם, וכך כתב: "ואפשר שדעת רבינו שיש לו עיקר בדאורייתא מקרבן מוסף ומצות שמחה."

לכאורה ראייה למורכבות שיטתו של הרמב"ם מצויה בפירושו למשנה בפתיחה למסכת מועד קטן: "בא בקבלה שחולו של מועד אסור בעשיית מלאכה. והמשנה קוראת לחולו של מועד מועד בכל מקום." הרי שלא מדובר לדעתו בתקנת חכמים אלא בהלכה מקובלת.

הסבר הקרן אורה בשיטת הרמב"ם

הקרן אורה בפתיחה למסכת מועד קטן מפתח את הסברו של המגיד משנה ומציג הסבר חדש ומקיף לגדר איסור המלאכה בחול המועד לדעת הרמב"ם, ואולי גם לדעתו של רש"י², וז"ל:

ולענ"ד נראה מלשון הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה שהווי דאורייתא, וז"ל שם באה הקבלה כי חולו של מועד אסור בעשיית מלאכה, וזה ידוע כי לשון קבלה בדברי הרמב"ם הם דברים המקובלים למשה מסיני. והרמב"ם ז"ל קורא לדברים

² אם כי ליישם דברים אלו בשיטת רש"י צע"ק.

אלו גם כן בשם דברי סופרים, ואם כן אין ראיה ממה שקרא לאיסור הזה בחיבורו דברי סופרים, וכתב בחיבורו (שם) ב' טעמים בזה, האחד משום דנקרא מקראי קודש, ועוד דהם זמן חגיגה, ונראין הדברים כי עיקר טעם איסור מלאכה מן התורה הוא כדי שיהיו מזומנים וקרואים לקדש לחג ולשמוח במקדש ה', על כן לא נפרט בתוכה איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת, ונמסר הדבר לחכמים יודעי רמיזת התורה וכוונתה, והם יורו איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת, ועל הנקודה הזאת תסוב כל איסורי מלאכת חול המועד, שאין בהם איסור מצד עצמן של ימים, כי אינן קרואים י"ט, ועיקר האיסור הוא כדי להפנות לקדושה לקיים מצות החגיגה והשמחה.

ועפ"ז יתיישבו כל המקומות בש"ס על נכון ואין בהם שום סתירה, כי משאז"ל במגילה כל מקום שאין י"ט כו' כן הוא, שאינן קרואים י"ט לאיסור מלאכה מצד עצמן של ימים, ומהא דכיון מלאכתו (להלן י"ב ע"ב) כו' כבר דחו הראשונים ז"ל בעצמן דהכוונה ודאי מדרבנן, וכל שכן לפי מה שכתבתי דאין איסור בימים אלו מצד עצמן ודאי דהכוונה לא הוי אלא מדרבנן, ומה שהביאו ראיה מן הירושלמי (פ"ב ה"ג) מר' אבא בר ממל דאמר אילו היה מי שימנה עמי הייתי מתיר מלאכה בחול המועד, דכלום אסרו אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושמחים כו', ואינן אוכלין ופוחזים, ולפי מה שכתבתי אין ראיה מזה, ואדרבה הן הן הדברים שכתבתי, כיון דלא נאמר בפירוש בתורה איסור המלאכה, אלא בא הצווי במה שנקרא מקראי קודש להיות פנויים לעסוק במצות, וכיון דע"י הפנאי הם באים לידי פחזות טוב יותר להתיר להם מלאכה, ותכבד העבודה עליהם...

לשיטתו, יסודו ומקורו של איסור המלאכה בחולו של מועד הוא בחיוב לקדש ימים אלו ולשמוח בהם במקדש ה', ופרטיו נמסרו לחכמים. איסור זה אינו איסור מעשה כי אם מעין ביטול עשה. העושה מלאכה בחול המועד ביטל את קדושת המועדות. איסור המלאכה אינו עומד בפני עצמו, אלא בעצם נגזרת של קדושת הימים וחיוב השמחה בהם.

אמנם בדברי הרמב"ם עצמו נאמרו דברים לכאורה שונים במקצת. הרמב"ם כאמור דיבר על הלכה מקובלת וסמך אותה על כך שהואיל ונקרא מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל. אמנם לדעת הרמב"ם איסור המלאכה אינו איסור בפני עצמו אלא כזה שמממש ומקיים את

קדושת היום. לא המלאכה אסורה אלא הפגיעה בקדושת היום היא האסורה – איסור המלאכה בחול המועד הוא חלק מהיותו "מקרא קודש". הואיל ומדובר ביום קדוש אסור לנהוג בו מנהג חול. הקרן אורה שם את הדגש על תכליתו של היום, ואילו ברמב"ם אולי נשמע דגש מעט אחר. אך בין כך ובין כך הדגש באיסור מלאכה בחול המועד אינו נמצא במלאכה, אלא בפגיעתה בקדושת היום או בקדושה שצריך להשיג בימים אלו – איסור מלאכה זה אינו איסור עצמאי אלא קיום עשה של קיומם של ימי חול המועד והיותם בעצם "מועדי ה' מקראי קודש".

לענ"ד על פי גישה זו ניתן לפתור כמובן את הבעיה המרכזית, אותה עורר ר"ת – כיצד איסור מלאכה של תורה מותר משום דבר האבד? ר"ת הבין שעשיית מלאכה היא איסור כמו איסור מלאכה ביו"ט – לאו שבעצם אומר "לא לעשות מלאכה בחול המועד" – ולכן התקשה כיצד יהיה איסור זה מן התורה מחד, ומאידך יותר משום דבר האבד?!

לשיטת הרמב"ם דלעיל הדברים כמין חומר – שהרי האיסור אינו איסור לאו אלא ביטול עשה – שמבטל את קדושת היום ושמחתו – ומלאכת דבר האבד או שמסרו הכתוב לחכמים להתירה כמו שמסר להם את ההגדרה מה מבטל את קדושת היום, ואולי אפילו מעבר לכך – איסור מלאכה בדבר האבד יפגע בעצמו בקדושת היום ושמחתו בראות האדם את גידוליו אובדים ופירותיו מרקיבים, ונמצא שאיסור המלאכה לא רק שאינו משיג את מטרתו, שמחת המועד, אלא שהוא פוגע בה עצמה ונמצאת שמחת המועד מושבתת.³

נראה ששני הסברים אלו תלויים בדגשים השונים בין לשון הרמב"ם לבין דברי הקרן אורה. אם יסוד האיסור הוא בחיוב השמחה ורחבות הלב לעבודת ה' – כדברי הקרן אורה, אזי היתר דבר האבד הוא מחמת שאיסורו ישבית בעצמו את שמחת המועד. לעומת זאת לשיטת הרמב"ם שהדגש נמצא על עשיית היום כיום חול נראה שהיתר דבר האבד יהיה בעל אופי שונה. הבנה זו בדעת הרמב"ם מתבססת⁴ להדיא על שיטת רבי יונתן ורבי עקיבא בברייתות דלעיל.

³ ע"פ הבנה זו ניתן גם להבין את שיטת הרמב"ן שאוסר מהתורה עשיית מלאכה שאינה לצורך המועד אך מתיר מהתורה עשיית מלאכת דבר האבד, ולהבנה זו הדברים מובנים.

⁴ וכן כתבו הבני בנימין והביאור חדש מספיק על אתר.

גדר המלאכה האסורה

אמנם משמעויותיה של הבנה זו מרחיקות מעבר לשאלת תוקפו של איסור המלאכה כאיסור מהתורה או כאיסור חכמים, והוא מחלחל לגדר המלאכה עצמה – שהרי אם איסור המלאכה הוא נגזרת של איסור חילול קדושת המועד ושמחתו, אזי יתכן שגם גדר האיסור יהיה שונה מגדרו לדעת ר"ת – לא עשיית המלאכה היא האסורה אלא ביטול השמחה וחילול היום הם עיקרם של דברים, ולנפ"מ זו היפנה אותי מו"ח זצ"ל.

וכך כותב היראים בסוף סימן שד, לאחר שהוא מביא את המחלוקת בתוקפו של איסור המלאכה בחולו של מועד:

ובפירושי רבותי במוע"ק מצאתי דאיסור מלאכה חולו של מועד דאורייתא מכ"מ למדנו מדתלי תלמודא איסור מלאכה חולו של מועד בטרחא למדנו דלא מיתסרא אלא מלאכת טורח הלכך הלאות ומלאכה מועטה בביתו מותרת והא דאמר רבא במוע"ק שלהי פ"א [י' ב'] פרגמטיא כל שהיא אסורא היינו להוליך בשוק דאיכא טרחא אבל בביתו דליכא טרחא נראה שמותר. וראיתי בני אדם שפורשים מלהלוות ואני פרשתי כמה שנים ואעפ"כ נראה לי מותר. ועל הפורש ועל המלוה קורא אני עליהם ועמך כולם צדיקים.

היראים מביא את שיטת רבותיו שסברו שגדר איסור מלאכה בחולו של מועד הוא איסור תורה אך גדרו הוא מלאכת טורח, ולכן מלאכה שאינה מלאכת טורח כלל לא נאסרה.

לאור דברינו לעיל לא מדובר בשתי טענות בלתי תלויות, אלא שהשניה היא נגזרת של הראשונה הואיל ואיסור המלאכה הוא מן התורה הרי שגדרו אינו איסור מלאכה אלא איסור טרחא הפוגע ומשבית את שמחת החג וקדושתו, וממילא מעשה פעוט שאינו פוגע בקדושת הרגל ושמחתו אינו אסור כלל.

הקשר בין הגדרים השונים למקורות השונים

נראה אם כן שהמחלוקת בשאלה האם איסור מלאכה בחולו של מועד הוא מן התורה או מדרבנן טומן בחובו וגורר בעקבותיו מחלוקת נוספת – מהו גדר המלאכה האסורה? האם עצם עשיית המלאכה אסורה כמו ביו"ט ובשבת אלא שהיא אסורה מדרבנן ולכן רבו היתריה, או שהיא אסורה מן התורה אך גדרה הוא ביטול קדושת החג ושמחתו.

ניתן כמובן לפצל בין שתי השאלות הללו באופן עקרוני ולהעמיד כל שאלה בפני עצמה:

1. בהנחה שגדר האיסור מוסכם, מהו מקורו ותוקפו?

2. בהנחה שתוקפו מוסכם, מהו גדרו?

ראינו כאמור מחלוקת עקרונית בראשונים בשאלת איסור מלאכה בחולו של מועד ובשאלת גדרו, כאיסור מלאכה וכביטול קדושה ושמחה. באופן מובהק ראינו שדברי הרמב"ם ינקו מדברי ר' יונתן ור' עקיבא שלמדו מהעובדה שימים אלו נקראים מקראי קודש.

כעת, ברצוני להציע שאולי דברי ר"ת ובעלי התוס' בעצם היו מבוססים על דברי התנאים האחרים – ר' יאשיה ורבי יוסי הגלילי. שניהם למדו מפסוקים שמורים במפורש על איסור מלאכה – "תשמור" ו"כל מלאכת עבודה לא תעשו". בניגוד לדברי החולקים עליהם שתלו את האיסור בהיותם של ימים אלו מקראי קודש, תלו ר' יאשיה ורבי יוסי הגלילי איסור זה במקראות העוסקים במפורש באיסור ולא בביטול עשה. ומחלוקת הראשונים היא בעצם ביטוי למחלוקת התנאים.

אם כנים הדברים, ניתן להבין את אחת הבעיות שהעלנו בראשית דברינו – כיצד יכול ר' יוסי הגלילי ללמוד מ"כל מלאכת עבודה לא תעשו" שבעת ימים תקריבו אישה לה" על איסור מלאכה מן התורה כאשר באופן מובהק האיסור הזה מוסב לאחוריו ולא לפניו? לשיטת ר"ת, ר' יוסי הגלילי לא למד מכאן את איסור המלאכה. האיסור מקורו בדברי חכמים הוא למד על אופיו של איסור המלאכה – בכך שר' יוסי הגלילי סמך איסור דרבנן זה על פסוק זה הוא ביאר את גדרו ואופיו ולא את מקורו.

כעת גם אפשר להבין ביתר קלות את השאלה שהטרידה אותנו בשיטת התוס' עצמם – אם איסור זה הוא איסור דרבנן, מה פשר המחלוקת על הפסוק עליו היא נסמכת? לאחר שנתברר שניתן לתפוס את גדר האיסור בב' אופנים כאיסור מעשה או כהשבתת קדושה ושמחה, נראה לומר שגם אם האיסור הוא מדרבנן שאלת גדרו מכה במלוא עוזה ובה נחלקו התנאים לשיטת התוס'.⁵

⁵ אם כנים דברינו, נראה שניתן לראות בסוגיא זו דוגמא לשאלה עקרונית העולה בפני כל לומד תלמודו – מה טיבה של שאלת "מנא לן" והמחלוקת אודותיה? במבט ראשון, שאלה זו היא שאלה נייטרלית של מקור להלכה – מהתורה – או אסמכתא לדין דרבנן.

סיכום

פתחנו את דברינו בשאלה אודות נקיון כתם מבגד במים בחולו של מועד. שאלה זו בעצם טמנה בחובה שאלה על גדר המלאכה האסורה בחולו של מועד האם עצם המלאכה אסורה או שמא גדרה שונה?

הצגנו את שיטות התנאים השונות במקורו של האיסור וצעדנו בעקבות מחלוקת הראשונים בתוקפו. נוכחנו לדעת שמחלוקת זו יכולה לגנוז בחובה מחלוקת נוספת על גדרה של המלאכה האסורה האם עצם המלאכה או הטרחא היא האסורה. ר"ת ובעלי התוס' סברו שאיסורה מדרבנן וגדרה איסור מלאכה. הרמב"ם לדעת חלק ממפרשיו ואולי גם רש"י ועוד ראשונים סברו שאיסורה מן התורה אך גדר האיסור הוא ביטול עשה ולא איסור.

לאור הבנה זו שבנו לדברי התנאים ונוכחנו לדעת שניתן לראות את הדברים כבר בדבריהם, ונמצאו שאלתנו העקרונית מצויה במחלוקת תנאים.

אך במבט שני לימודים אלו טומנים בחובם עושר ועומק. וראו מחלוקת הרמב"ם בפירוש המשנה והריטב"א על מסכת ר"ה דף טו בטיבה של האסמכתא, ואכמ"ל.